

Частина I

Абсурд не звільняє, він зв'язує.

Альбер Камю

Розділ I

ХЛОПЕЦЬ ІЗ ЧЕРЕПОМ

I

Тоді в Амстердамі мені вперше за багато років наснилася мати. Я понад тиждень не виходив із готелю, боявся навіть комусь зателефонувати, не те що вийти на вулицю; моє серце стискалося й тремтіло, почувши найневинніший звук: дзвінок ліфта, бряжчання міні-бару, і навіть церковні дзигари Вестеркерку й Крейтбергу, відбиваючи години, провіщали своїм бамканням, немов у моторошній казці, неминучість загибелі. Удень я сидів на ліжку, намагаючись розгадати телевізійні новини (утім, безуспішно, адже я не знав жодного нідерландського слова), а коли стомлювався, то вмощувався біля вікна й дивився на канал, накинувши на плечі пальто з верблюжої шерсті — я покинув Нью-Йорк у великому поспіху, й ті речі, що їх прихопив із собою, не гріли навіть у приміщенні.

За вікнами буяли веселоці. Було Різдво, мости через канал уночі вкривалися мерехтливими вогниками. Рожевоцокі *dames en heren*¹ торохтіли по бруківці своїми велосипедами з прив'язаними ялинками, а їхні шарфи тріпотіли на вітрі. Пополудні аматорський оркестр грав колядки, і вони дзвінко бриніли в зимовому повітрі.

Офіціанти хаотично розносили таці з напоями та наїдками; забагато сигарет, теплувата горілка з дьюті-фрі. Упродовж цих неспокійних

¹ Пані та панове (нідерл.). — Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інаше.

днів, коли я не наважувався бодай визирнути назовні, я дослідив кожен квадратний дюйм своєї кімнати, як ото в'язень досліджує свою камеру. Я вперше потрапив до Амстердама й майже не бачив цього міста, а проте моя кімната своєю бляклою, овіяною протягами та обпаленою сонцем красою давала гостре відчуття Північної Європи, постаючи моделлю Нідерландів у мініатюрі. Така собі свіжопобілена протестантська порядність, перемішана з поплямованою пишнотою, яку сюди доправили зі Сходу на торговельних кораблях. Я згаяв неймовірно багато часу, пильно роздивляючись дві олійні мініатюри в позолочених рамах, які висіли над письмовим столом: на одній з них селяни каталися на ковзанах по скрижанілому ставку біля церкви, на другій у розбурханому зимовому морі борсався вітрильник, — це були декоративні копії, нічого особливого, та я вивчав їх так ретельно, ніби в них крився ключ від потаємного серця давніх фламандських майстрів. За вікном сніг стукотів по шибках і падав на воду каналів. І хоч парчеві гардини були розкішними, а килим — м'яким, зимове світло відсвічувало в тон холоду 1943 року, з його поневірянням і подвижництвом, слабким чаєм без цукру й голодним сном.

Щоранку, удосвіта, перш ніж обслуга візьметься до роботи й заповниться вестибюль, я спускався вниз по газети. Персонал намагався не створювати зайвого шуму ані голосом, ані кроками, їхні погляди холодно ковзали по мені, так ніби вони зовсім не бачили мене, американця з двадцять сьомої кімнати, який упродовж дня не спускався вниз, і я заспокоював себе тим, що нічний порт'є (темний костюм, стрижка «їжачок», окуляри в роговій оправі) зробить усе, щоб запобігти неприємностям і зайвій метушні.

У «Herald Tribune» нічого не повідомлялося про халепу, у якій я опинився, але натомість про це писали всі голландські газети: густі абзаци іншомовного тексту вбирали очі, однак залишалися поза межами мого розуміння. *Onopgeloste moord. Onbekende*¹. Я піднявся нагору й знову заліз під ковдру (повністю вдягнений, бо в кімнаті було холодно), розгорнув газети: фотографії поліцейських автівок, сцена злочину, проте навіть заголовки мені не щастило розшифрувати, і хоч там не було мого прізвища, я ніяк не міг дізнатися, чи вони подавали якийсь опис, що відповідав би моїй зовнішності, а чи приховували цю інформацію від публіки.

¹ Нерозкрите вбивство. Невідомий (нідерл.).

Кімната. Батарей. Een Amerikaan met een strafblad¹. Оливково-зелена вода каналу.

Оскільки я мерзнув, почувався хворим і переважно не знав, що мені робити (я забув узяти не тільки теплий одяг, а й бодай якусь книжку), то майже цілий день лежав у ліжку. Ніч, здавалося, приходила до мене відразу пополудні. Я то засинав, то прокидався від шурхоту розкиданих газет, і мої сновидіння здебільшого були позначені тією ж тривогою, що пульсувала в моїх жилах протягом тих годин, коли я не спав: судові зали, валізи, які падали на гравій, і з них вивалювався весь мій одяг, довжелезні коридори в аеропортах, я біг ними на посадку, знаючи, що ніколи не встигну на жоден літак.

Через лихоманку я пережив безліч дивних і надзвичайно яскравих марень, обливаючись потом, не знаючи, котра година, але в останню й найгіршу з тих ночей мені наснилася мати: то було швидке й таємниче сновидіння, схоже на несподіваний візит із потойбіччя. Я був у крамниці Гобі чи, точніше кажучи, у якомусь примарному просторі, радше схематично подібному до тієї крамниці, коли вона раптом зупинилася позаду мене так, що я побачив її віддзеркалення. Помітивши її, я заціпенів від щастя; то була вона, до найдрібніших деталей, з усім своїм ластовинням, мама всміхалася мені, навіть вродливіша, але ще не постаріла, зі своїм чорним волоссям і кумедним вигином рота, не сон, а її присутність заповнювала кімнату: то була її власна сила, жива інакшість. І хоч як мені хотілося обернутися, я знав, що подивитися на неї очі в очі було б порушенням законів її світу і мого світу; вона прийшла до мене в єдиний спосіб, у який могла прийти, і наші очі зустрілися в дзеркалі на тривалу мить, коли все завмерло; та коли, як мені здалося, вона хотіла заговорити — з виразом обличчя, що, схоже, був сумішшю радощів, прихильності й роздратування, — на нас накотився туман, і я прокинувся.

II

Усе було б набагато краще, якби вона досі жила. Але мати загинула ще тоді, коли я був малим хлопцем, і хоч у всьому, що сталося зі мною відтоді, винен тільки я, утім, зауважу, що після її втрати для мене не стало жодного орієнтиру, який міг би привести до щасливішого місця, до сприятливішого життя серед людей.

¹ Раніше засуджений американець (нідерл.).

Її смерть виявилася межею між двома світами: До і Після. І попри те, що минуло вже чимало років, для мене очевидно: по тому я не зустрічав нікого, хто б любив мене так сильно, як любила вона. Усе, здавалось, оживало в її товаристві; мама світилася чарівним театральним світлом, тож побачити що-небудь її очима означало побачити це в яскравіших, ніж зазвичай, кольорах — пригадую, як за кілька тижнів до її смерті ми вечеряли вдвох в італійському ресторані у Вілліджі й вона несподівано схопила мене за рукав, показуючи майже болочу красу освітленого свічками торта, який урочисто винесли з кухні, слабке коло світла тремтіло на темній стелі, потім торт поставили на стіл, свічки зробили обличчя старої гарнішим, а всіх довкола змусили усміхатись, офіціанти відступили назад із закладеними за спину руками, — то була звичайна собі вечерея з нагоди дня народження, з якою ви могли зіткнутися будь-де в недорогому ресторані, і я переконаний, що ніколи б і не згадав цей епізод, якби мама не загинула невдовзі по тому, але я знову й знову пригадував ту подію після її смерті і, либонь, думатиму про неї протягом усього життя: про те освітлене свічками коло, живу картину повсякденного звичайного щастя і відчуття втрати після того, як її не стало.

А ще вона була дуже красивою. Це не має надто великого значення, а проте мама такою була. Коли вона приїхала до Нью-Йорка з Канзасу, то деякий час працювала моделлю. А оскільки почувалася перед фотокамерою не досить упевнено, щоб справити потрібне враження, то її краса на плівці не відобразалася належним чином.

Утім, вона завжди залишалася собою. Мама була рідкісною перлиною, і я ніколи не бачив жодної людини, схожої на неї. Вона мала чорне волосся, білу шкіру, яка влітку вкривалася ластовинням, сповнені світла очі, немов розпис на китайських вазах, а на вилицях позначилась ексцентрична суміш індіанських і кельтських рис, що спонукало декого вважати її ісландкою.

Насправді мама була наполовину ірландка, наполовину черокі з канзаського містечка поблизу кордону з Оклагомою і незрідка викликала мій сміх, називаючи себе Окі¹, хоч і була така ж лискуча, нервова та стильна, як елітний скакун. Екзотичність її образу на фотографіях поставала занадто різкою й безжальною, — ластовиння вкрите шаром косметики, стягнуте у формі кінського хвоста волосся, ніби у вельможі

¹ Прізвисько жителів Оклахоми.

з «Повісті про Гендзі»¹, — жодна зі світлин не передавала теплоти, веселих і непередбачуваних особливостей її характеру, тобто того, що мені подобалося в ній найбільше. Напружений вигляд готової до атаки тигриці незаперечно доводить, як сильно вона не довіряла фотокамері. У житті мама була геть інакшою. Її рухи вирізнялися дивовижною спритністю, жести були несподіваними й легкими, вона мала звичку сидіти на самому краєчку стільця, наче цибата й елегантна болотяна пташка, щомиті готова спурхнути й полетіти. Мені подобалися різкі й несподівані пахощі сандалового дерева, які линули від неї, і я любив шурхіт її накрохмаленої сорочки, коли вона нахилилася, щоб поцілувати мене в чоло. Її сміху цілком вистачало, щоб кинути все, що доти робив, і податися слідом за нею по вулиці. І хоч би куди вона йшла, чоловіки не випускали її з поля зору, а іноді дивилися так, що їхні погляди вселяли мені тривогу.

Вона загинула з моєї вини. Звісно, мене запевняли, і то аж надто поспішно, що я тут ні при чому: мовляв, *ще ж дитина, хто ж міг знати, жаклива аварія, нещасний випадок, це може статися з ким завгодно*, і це все було щирою правдою, та я не вірив жодному слову тих утішальників.

Це сталося в Нью-Йорку 10 квітня, чотирнадцять років тому. (Моя рука тремтить, коли я намагаюся вивести цю дату; мушу підсунутися ближче до столу, щоб перо продовжило свій рух папером. То був звичайнісінький день, але тепер він стримить у календарі іржавим цвяхом.)

Якби все пішло, як і планувалося, то цей день безслідно розчинився б у небі, непомітно злився б із моїм восьмим роком шкільного життя. Що пам'ятав би я про нього сьогодні? Дуже мало або й нічого. Той ранок, як тепер видається, був прозорим, із наскрізь просякнутим вологою повітрям. Уночі йшов дощ, жаклива злива, затопило крамниці, і кілька станцій метро не відчинилися. Ми стояли вдвох на розмоклому килимку біля свого багатоквартирного будинку, поки Золотце, улюблений мамин швейцар, який так обожнявав її, намагався зловити таксі, бігаючи з піднятою рукою по П'ятдесят сьомій вулиці. Автомобілі обдавали нас брудними бризками; насичені водою хмари пливли над хмарочосами, то відкриваючи, то затуляючи латки чистого синього неба, а внизу, на вулиці, під вихлопними газами машин повітря ставало вогким і ніжним, як весною.

¹ Один із найславетніших творів японської класичної літератури (початок XI століття).

— О, моя пані, це теж зайняте! — намагався перекричати вуличний рев Золотце, відступивши на хідник, коли чергове таксі виїхало з-за рогу й вимкнуло вогник.

Він був найменший зі швейцарів: блідий, тонкий і жвавий хлопчина, пуерторіканець зі світлою шкірою, колишній боксер-легковаговик. Хоч обличчя мав мішкувате від випивки (іноді, коли він приходив на нічне чергування, від нього смерділо віскі), проте був жилавим, мускулястим і моторним — завжди жартівливий, завжди бігав на перекур за ріг, коли було холодно — переступав з ноги на ногу й дмухав на свої руки в білих рукавичках, розповідав анекдоти іспанською і підбадьорював колег.

— Ви дуже поспішаєте? — запитав він мою матір.

На бейджі в нього було написано «Берт Д.», але всі звали його Золотцем, бо мав золотого зуба й прізвище де Оро, що іспанською означає «золотий».

— Та ні, ще маємо час.

Але вигляд у моєї мами був виснажений, і руки в неї тремтіли, коли вона знову й знову обмотувала ший шарфом, що лопотів на вітрі й вислизав з її рук.

Золотце, певне, це помітив, бо глянув на мене (туди, де я прихилився до бетонного вазона для квітів перед будинком, дивлячись куди завгодно, тільки не на неї) не дуже схвально.

— А тобі не треба їхати? — запитав він у мене.

— Ні, ми маємо деякі справи, — відповіла не зовсім переконливо мама, побачивши, що я розгубився.

Зазвичай я мало звертав уваги на її одяг, але те, у що вона була вдягнена того ранку (білий плащ, тонкий рожевий шарф, чорно-білі мокасини), так закарбувалося в моїй пам'яті, що мені дуже важко уявити її в якомусь іншому вбранні.

Мені було тринадцять років. Прикро тепер згадувати, якими напруженими ми були одне з одним того ранку, так що навіть швейцар це помітив; у будь-який інший час ми ставились одне до одного досить приязно, але того ранку не мали що сказати одне одному, бо мене не допустили до занять у школі. Вони зателефонували їй на роботу; мама прийшла додому мовчазна й люта; і, найжахливіше, я навіть не знав, за що мене покарали, хоч на сімдесят п'ять відсотків був певен, що містер Бімен (дорогою від свого кабінету до вчительської) невчасно визирнув у вікно другого поверху й побачив, як я курив на шкільному

подвір'ї. (Або радше побачив, як я стояв поряд із Томом Кейблом, коли *той* курив, що в моїй школі практично вважалося таким самим порушенням дисципліни.) Моя мати ненавиділа куріння. Її батьки, — розповіді про яких я дуже любив слухати і які померли раніше, ніж я мав нагоду познайомитися з ними, — були захопленими тренерами коней, вони подорожували по західних територіях і заробляли собі на життя, розводячи коней морганівської породи: це були любителі коктейлів і гри в канасту¹, які щороку відвідували дербі в Кентуккі й зберігали сигарети в срібних портсигарах у всьому домі. Аж одного дня моя бабуся, повернувшись зі стаєнь, перегнулася вдвоє і стала кашляти кров'ю; тож увесь час, поки мама була підлітком, на ганку стояли балони з киснем, а вікна в спальні були постійно зашторені.

Але — як я боявся, і небезпідставно, — Томова сигарета була лише верхівкою айсберга. Я мав проблеми в школі протягом певного часу. Усе почалося чи то пак стало наростати, як снігова куля, коли мій батько кілька місяців тому пішов від нас із матір'ю; ми ніколи особливо його не любили й почувалися значно щасливішими без нього, але всі довкола переймалися і обурювалися тим, як раптово він нас покинув (не залишивши ані грошей, ані аліментів, ані навіть своєї адреси), і вчителі моєї школи у Верхньому Вест-Сайді так жаліли мене, так прагнули висловити своє розуміння й підтримку, що надавали мені — учневі-стипендіату — усі види спеціальної допомоги, дозволяючи виконувати шкільні завдання з запізненням, користуватися другим, а то й третім шансом, тож ця мотузочка натягувалася протягом усього цього часу, аж поки я не примудрився опустити себе в дуже глибоку яму.

Тож нас обох — мою маму й мене — викликали на нараду, яка мала відбутися в школі. Вона повинна була початись о пів на дванадцятю, та оскільки моїй матері довелося відпрошуватися з роботи на всю першу половину дня, ми вирушили на Вест-Сайд рано — щоб поснідати (і, як я гадав, серйозно поговорити), а також вона хотіла купити подарунок своїй колезі на день народження. Минулої ночі мама не лягала спати до пів на третю, монітор висвічував її напружене обличчя, вона писала електронні листи й намагалася дати раду справам на час своєї відсутності в офісі.

¹ Картьярська гра, сенс якої полягає в накопиченні й викладанні на стіл комбінацій карт.

— Не знаю, як вам, — сказав із притиском Золотце, звертаючись до моєї матері, — але мені вже остогидла ця весна з її мокротою й вологістю. Дощ і дощ... — Він затремтів, підняв вище комір і глянув на небо.

— Сподіваюся, що пополудні розгодиниться.

— Атож, я знаю, та мені вже хочеться *літа*. — Він потер руки. — Люди виїздять із міста, вони ненавидять його, нарікають на спеку — але я птах тропічний. Чим жаркіше, тим краще. Як хочеться погрітися! — Плескаючи в долоні й тупочучи ногами по вуличній бруківці, він провадив далі: — І, знаєте, мені найбільше до вподоби той час, коли тут усе затихне — як, наприклад, у липні, — усі будинки стануть спорожнілими й сонними, усі повтікають звідси, знаєте як воно буває?.. — Він клацнув пальцями, але таксі не зупинилося. — Тоді для мене настануть вакації.

— Але хіба ти не підсмажишся тут? — Мій стриманий батько ненавидів цю її рису: схильність базікати з офіціантками, швейцарами, старими астматиками з хімчистки. — Узимку ти принаймні можеш завжди ще щось піддіти...

— А хіба можна стовбичити на вулиці взимку? Повірте мені, тут дуже *холодно*. Хоч би скільки ви натягли на себе одягу, ви не встоїте тут у січні, лютому, особливо коли вітер дме від річки. *Бр-р-р*.

Нервуючи, я гриз собі нігті й дивився на автомобілі, які мчали повз підняту руку швейцара. Я знав, що мені доведеться з тривогою чекати, доки почнеться нарада в школі об одинадцятій тридцять: і все, що я міг зробити, це поводитися стримано й не провокувати обвинувачувальних запитань. Я не мав ані найменшого уявлення про те, чим вони нас привітають, коли ми з мамою ввійдемо до їхньої канцелярії; саме слово «нарада» свідчило про зібрання авторитетних осіб, про звинувачення й погрози, а може, навіть виключення зі школи. Якщо я втрачу стипендію, це буде для нас катастрофою; ми опинилися в надзвичайно скрутному фінансовому становищі, коли нас покинув батько, нам ледве вистачало грошей, щоб платити комірне. Крім того, я був дуже занепокоєний, чи містер Бімен якимось не довідався, що Том Кейбл і я проникали в порожні замські будинки, коли я гостював у нього в Гемптоні. Я кажу «проникали», хоч ми ніколи не зламали жодного замка й не завдали жодної шкоди (Томова мати була агентом із продажу нерухомості, і ми користувалися запасними ключами, узятими в її офісі). Ми здебільшого зазирали в комірчини й нишпорили в шухлядах комодів, але дещо й забирали: пиво з холодильників, диски з комп'ютерними іграми та фільмами (Джет Лі, «Спущений з прив'язі»), гроші, близько дев'яноста